

Republičke ekonomije i jedinstveno jugoslavensko tržište

STJEPAN ZDUNIĆ

Ekonomski institut u Zagrebu

Sažetak

U prilogu se raspravlja o kontroverznoj tezi razvoja posebnih nacionalnih ekonomija u republičkim okvirima, kao posljedici Ustava 1974. godine. Toj tezi se suprotstavlja, kao eventualno relevantna teza o regionalnim ekonomijama. Riječ je zatim o jedinstvenom jugoslavenskom tržištu sa stajališta karaktera privrednog sistema, a u vezi s njegovom financijskom sferom te efikasnošću ukupne privrede.

Potom se analiziraju tokovi robe i usluga, kao financijska pitanja, te se daje ocjena o interesnoj međupovezanosti republičkih privreda i njezinoj ulozi u razvoju efikasne privrede republika i Jugoslavije.

1. U našoj stručnoj i političkoj javnosti uporno se iznosi teza o raspadu jedinstvenoga jugoslavenskog tržišta te stvaranju nacionalnih — republičkih tržišta u smislu »zaokruživanja« nacionalnih ekonomija. Temeljne uvjete je za takve procese, navodno, pružao politički sistem koji je utvrđen Ustavom 1974. godine, i to zbog uvođenja policentričnog sistema odlučivanja u politici i ekonomiji. Argument za te teze je navodno smanjenje robne razmjene među republičkim privredama ispod očekivane razine, i to u razdoblju nakon 1974. godine.

Temeljno je pitanje, međutim, čemu se mogu pripisati takve tendencije razmjene, ako je točno da je tako, odnosno u čemu je njihov smisao te da li ukupna razmjena među »republičkim ekonomijama« odgovara nekim zamišljenim standardima ili od njih odstupa zabrinjavajuće mnogo.

U traženju odgovora na pitanje da li je u Jugoslaviji uspostavljeno jedinstveno tržište ili je ono ustavnim i sistemskim normama razbijeno, valja poći od financijske sfere privrednog sistema, a ne od realne sfere, kako je to u nas uobičajeno. Takav pristup u našim prilikama uvjetovan je realsocijalističkom tradicijom, u kojoj je financijski sistem sa svojim mehanizmima i instrumentima puki izvod iz planskog mehanizma odnosno on ga samo pasivno prati i nije aktivni činilac realnog ekonomskog procesa. Jedinstvenost tržišta u toj tradiciji očituje se prvenstveno u jedinstvenim planskim odlukama, koje su na svim razinama usklađene s globalnom planskom odlukom. Taj sklad se treba vrlo konzistentno očitovati u materijalnim

kretanjima. Da bi se to postiglo, potrebno je političko središte koje raspolaže odgovarajućom moći, da bi tu skladnost osigurao.

Međutim, da bi finansijski sistem bio prvi kriterij u ocjenjivanju jedinstvenosti jugoslavenskog tržišta, temeljna je pretpostavka da je on uređen na tržišnim principima. On to, sve do pokušaja koji su započeli 1990. godine, nije bio. Ostao je, dakle, samo kriterij konzistentnosti planskog sistema i planskih odluka, koji, međutim, znače egzogenizaciju (voluntarizam), kriterija rasporeda ekonomskih resursa, bez obzira na stupanj decentralizacije. S obzirom na dosegnuti stupanj decentralizacije u plansko-tržišnom sistemu na samoupravnim osnovama tu konzistentnost jednostavno nije bilo moguće postići.

Ustavnopravno, međutim, gledajući na osnovi finansijskog sistema, jugoslavensko tržište jest jedinstveno. Naime, sistem međunarodnih ekonomskih odnosa, centralni bankarski sistem — povezano s poslovnim bankarstvom te fiskalni sistem jest jedinstven, ali je njegov netržišni karakter proizveo određene negativne posljedice na globalnu ekonomsku efikasnost, i to na cijelom jugoslavenskom području. To su, npr. negativne kamatne stope, inflacija, inertna privredna struktura, negativna platna bilanca, nekonkurentnost na vanjskom tržištu itd. Finansijski sistem je u osnovi pratio centralni planski sistem, po strukturnoj i regionalnoj (republičkoj) komponenti. On jednostavno nije mogao dati niti konzistentne niti efikasne ekonomske rezultate, potpuno analogno svakom centralnom planskom sistemu realnog socijalizma. Neke prednosti našeg sistema u pogledu efikasnosti ovdje nisu važne.

Bez daljnjeg obrazlaganja valja zaključiti da je u pitanju privredni sistem, koji proizvodi odgovarajuće posljedice, osobito u pogledu efikasnosti razvoja te da se performance tog sistema ne mogu poboljšati prerasporedom ekonomske moći u savezni centar, već adekvatnim utvrđivanjem ekonomskih funkcija tog centra, suglasno tržišnom karakteru privrede. Dakle, tek promjenom privrednog sistema moguće je očekivati pretpostavljene efekte makroekonomske politike, koja je tim karakterom predodređena da se vodi na razini savezne države.

Pritom je temeljna funkcija makroekonomske politike osiguranje stabilnog i uravnoteženog razvoja, za što su potrebne stabilne tržišne institucije i mehanizmi, čiji su proizvod stabilni parametri (cjenovni) vrednovanja rada, kapitala, finalnih roba i drugih ekonomskih resursa.

To u biti znači sistem koji neće omogućavati prebacivanje razvojnih troškova i troškova tekućeg poslovanja na »tržišnu okolinu«. U tržišnom privrednom sistemu kriteriji rasporeda akumulacije i drugih ekonomskih resursa uvjetovani su decentralizacijom, autonomnim, individualiziranim razvojnim i potrošačkim preferencijama privrednih subjekata (društvenih ili privatnih, svejedno). U takvim uvjetima planski mehanizam nije »mehanizam vrednovanja« proizvodnih faktora i finalnih roba, već tu funkciju obavlja objektivni tržišni mehanizam uz stanovitu regulaciju države putem ekonomske politike (stvaranje uvjeta, na primjer, »pune konkurencije«).

Dakle, opseg i područje funkcija koje obavlja federacija odnosno republika, nisu presudni za ostvarivanje nacionalne ekonomije je unutar jugoslavenskog pro-

stora, već je bitan činilac karakter sistema unutar kojeg se te funkcije obavljaju. To je, pak, globalan i »jedinstven« jugoslavenski problem.

2. Može se stoga tvrditi da je jedinstvenost jugoslavenskog tržišta određena jedinstvenošću sistema međunarodnih ekonomskih odnosa (zaštitno-poticajni sistem, jedinstvena platna i devizna bilanca, politika tečaja kao instrument razvojne politike i tome slično), jedinstvenošću centralnog bankarskog sistema u odnosu na poslovno bankarstvo (jedinstvena valuta, jedinstvena monetarna politika u uvjetima tržišne privrede, i to u obliku kamatne politike, monetarnih rezervi, novčanog tržišta...), te jedinstvenošću osnova fiskalnog sistema i fiskalne politike u aspektu stabilizacijske politike (posebno budžetske ravnoteže ili budžetskog deficita odnosno suficita s obzirom na ciljeve rasta i stabilnost cijena). Moramo pritom prihvatiti činjenicu da su sve odgovarajuće funkcije države neophodne za funkcioniranje tih mehanizama već utvrđene na razini federacije, a nikako na razini republika. Takvo utvrđivanje funkcija je puka dedukcija koja slijedi iz jedinstvenog tržišta. To je ustavom vrlo precizno utvrđeno, od 1945. godine do današnjih, najnovijih amandmana. Uz sve to način odlučivanja može biti više ili manje efikasan, i to u svom medurepubličkom aspektu.

Problem su tendencije zadržavanja obilježja centralnog planskog sistema u pojedinim republikama, kojima to omogućuje jednostavnije prebacivanje troškova vlastitog razvoja na amorfnu jugoslavensku razinu (monetarnom politikom, politikom zaduživanja u inozemstvu te, sljedstveno tome, politikom tečaja računaju na prebacivanje razvojnih troškova na jugoslavensku razinu, i tako dalje). Istodobno u drugim republikama postoje tendencije izgradnje »objektivnog tržišnog mehanizma« na nivou Jugoslavije. One nastoje izbjeći »prisilno« prebacivanje troškova razvoja drugih privreda na njihovu vlastitu privredu. Na toj osnovi nastaju politička raslojavanja jugoslavenskih republika, ali i unutar njih. S tim su povezane teze u jugoslavenskoj ekonomskoj znanosti o »prelijevanju dohotka« iz jednih republika u druge, koje imaju odgovarajuću podlogu u teoriji. Ovdje, međutim, nije moguće ulaziti niti u pitanje zasnovanosti teorija kojima se te teze podržavaju, a niti pitanje opsega tog »prelijevanja«.

Kakav-takav odgovor na ta pitanja moguće je dati jedino polazeći od standardne ekonomske analize i teorije, koje su razvijene u zapadnim tržišnim privredama i zemljama. To za naše prilike znači da je razgovor o tim tezama moguć samo u okvirima implikacija tržišnog privrednog sistema odnosno njemu odgovarajuće ekonomske teorije. Pomoću kategorijalnog sustava centralne planske socijalističke ekonomske teorije racionalan odgovor na te teze ili kontrateze jednostavno ne postoji.

Temeljno pitanje, dakle, svodi se na tržišni karakter privrednog sistema i njegovu izgradnju te napuštanje i posljednjih njegovih centralnoplanskih obilježja. O tome mora postojati jugoslavenski konsenzus, i to osobito kada je riječ o prihvaćanju implikacija tog modela. Svjetska privreda putem sistema međunarodnih ekonomskih odnosa (platna i devizna bilanca, prije svega) iznudiće takav konsenzus, on je dakle neophodan i ne ovisi više o političkoj volji subjekata unutar Jugoslavije. Tek polazeći od toga, vidjet će se koliko su zapravo privrede pojedinih republika međusobno objektivno povezane, uočiti će se da se razine njihove pro-

duktivnosti ne uklapaju u svjetsku razinu te da su troškovi njihovih proizvoda, i to za svaku privredu posebno, suviše visoki da bi bili konkurentni na svjetskom tržištu. Relativne razlike u globalnoj produktivnosti pojedinih republičkih privreda nisu dovoljno velike da bi i jedna od njih »bolje prolazila« ako bi realizirala svu svoju proizvodnju na svjetskom tržištu. Svakoj od njih treba »jedinствeno« jugoslavensko tržište, da na njega prebaci negativnu razliku u svojoj globalnoj produktivnosti u odnosu na svjetsko tržište.¹

Ne ulazeći u daljnju analizu, jasno je da je jugoslavensko tržište i jugoslavenska privreda daleko više jedinstven ekonomski sistem nego što se obično pretpostavlja. Možda je upravo to problem?

U tome bi trebalo izdvojiti neke dijelove sektora usluga te eventualno vrednovanje i korištenje nekih prirodnih resursa (more, turizam, šume, zemljište i čista radna snaga...), koji bi uz valorizaciju na razini evropskog tržišta postigli veće beneficije nego što im to omogućuje tržišna valorizacija na osnovi jugoslavenske globalne produktivnosti. Razgovor o tome ne možemo sada započinjati.

3. Prethodne najave mogućih teza o jedinstvenosti jugoslavenskog tržišta same po sebi daju odgovor na pitanje da li postoje i što su to nacionalne ekonomije u jugoslavenskoj finansijskoj privredi. Prihvati li se kao kriterij jedinstvenosti finansijskog sistema, posebno sistem međunarodnih ekonomskih odnosa te centralni bankarski sistem, kao najvažniji kriterij za identifikaciju »nacionalne ekonomije« u uvjetima tržišne privrede, tada nedvojbeno slijedi da se republičke (nacionalne) ekonomije svode na kategoriju regionalnih ekonomija. Bit toga je u činjenici da se republičkom politikom ne može utjecati na osnove »valorizacijskog sistema«, koji je zadan finansijskim sistemom. Zadatak države, federalnog centra, jest u tome da institucijama i mehanizmima tog sistema osigura stabilnost funkcioniranja. U tim uvjetima republičke ekonomije imaju status regionalnih ekonomija, bez obzira na to što one putem svog suvereniteta na razini federacije, s ostalim republikama, zajednički utvrđuju jedinstven ekonomski sistem za cijelu Jugoslaviju. One na razini federacije ne utvrđuju svoj izdvojeni »nacionalni ekonomski sistem«. Tek nakon jedinstveno utvrđenog ekonomskog sistema u funkciji stabilnog valorizacijskog sistema, republike utvrđuju svoje diferencirane razvojne preferencije i ostvaruju ih pomoću vlastitih instrumenata ekonomske politike ili u kombinaciji sa saveznom instrumentima (politika zaštite, poticaja i sl.). Postoje čitavi skupovi ekonomskih politika, koji imaju presudnu važnost za ostvarenje nacionalnih (republičkih) razvojnih preferencija, a koji su u potpunosti nadležnosti republika. Ti skupovi ekonomskih politika odnosno razvojni ciljevi, koji se pomoću njih ostvaruju, često su, dugoročno gledano, važniji od politika, koje se na osnovi vlastitog suvereniteta zajednički utvrđuju na nivou federacije. To je, npr., čitava oblast prostornog planiranja, gospodarenja resursima i prostorom, oblast ekološke politike, demografske i migracijske politike, infrastrukturnih sistema, urbanih ekonomija, regionalnog i urbanog razvoja i politike, uključujući stambenu politiku, oblast znanstvene i obrazovne politike sa stajališta dugoročnog razvoja, politika zdravstva, mirovina, politike razvoja finansijskih institucija na tržišnim osnovama

¹ Treba se samo podsjetiti kako lako dolazi do sporazuma, što se izvozne privrede tiče, kad je u pitanju devalvacija dinara.

(investicijske banke, štedionice, financijske institucije u oblasti mirovinskog i drugog osiguranja te stanogradnje...), veliki dio fiskalne politike te politike doprinosa, planiranje strukturne fizionomije republičke (nacionalne) privrede, i tome slično. S tim je povezano pitanje o ekonomskom suverenitetu republika u smislu gospodarenja svojim resursima, kao i autonomnom postavljanju razvojnih preferencija, osobito na dulji rok.

Zaključno se može reći da je pitanje nacionalnih ekonomija ishitreno pitanje, ali da istodobno kategorija regionalnih ekonomija ne umanjuje »nacionalnost« ekonomije na razini republike. Približno jednako tako kao što to vrijedi za zemlje evropske ekonomske zajednice, koje putem usklađivanja i prenošenja politika iz oblasti monetarnog sistema te putem usklađivanja financijskog sistema na razini zajedničkog evropskog tržišta (koje sve više postaje jedinstveno, i to putem monetarnog sistema) ne gube svoj ekonomski suverenitet. One stvaraju jedinstven ekonomski sistem radi povećanja općeg blagostanja svih, ali to čine pomoću objektivnih tržišnih institucija i mehanizama, u čiju objektivnost imaju povjerenje, ali i od čije jedinstvenosti imaju ogromnu korist.

Tek izgradnjom takvih institucija i mehanizama u Jugoslaviji moguće je očekivati međusobno povjerenje i spomenuti konsenzus. Dosadašnja izgradnja i uporno održanje realsocijalističkog modela to povjerenje nije omogućavalo. U današnjoj etapi društveno-ekonomskog razvoja Jugoslavije, prema tome, problemi nastaju zbog veće ili manje sklonosti prihvatanja izgradnje institucija i mehanizama »objektivne« tržišne privrede.

Da bi se bolje sagledao problem i nužnost izgradnje tržišnih institucija i mehanizama te stvarna međusobna uvjetovanost privreda pojedinih republika u Jugoslaviji, analizirat ćemo u slijedećoj točki realne tokove robe i usluga, na temelju kojih su i započele rasprave početkom osamdesetih godina, o razbijanju jedinstvenog jugoslavenskog tržišta i stvaranju nacionalnih ekonomija, što je navodno prauzrok neefikasnosti jugoslavenske privrede.

4. Analizu povezanosti republičkih privreda izvest ćemo putem:

- utvrđivanja opsega tokova robe i usluga među republikama;
- utvrđivanjem salda razmjene robe i usluga, među republičkim privredama;
- povezivanjem realnih tokova s financijskim tokovima.

Konkretne kvantifikacije ovdje nećemo iznositi, već ćemo rezultate analize statističkih podataka iznijeti u obliku teza odnosno konstatacija.²

U regionalnoj teoriji je poznato da opseg razmjene među dvjema regijama ovisi o njihovim veličinama i razinama ekonomske razvijenosti. Utvrđeno je da, što je regija manja, bit će veći njen relativni izvoz odnosno uvoz. Tome je tako zbog strukturnih razloga. Također, ako je regija nerazvijenija, u stadiju dinamičnog razvoja, više će ovisiti o razmjeni s drugim regijama. Važna je, dakle, definicija

² Statističku obradu međurepubličkog prometa robe i usluga od 1968. do 1987. godine uradio je Mirko Grubišić, vanjski suradnik Ekonomskog instituta — Zagreb, a za potrebe projekta Znanstvene osnove dugoročnog društveno-ekonomskog razvoja Hrvatske i Jugoslavije.

odnosno utvrđivanje granica regije. U našoj analizi je to republika, a inače može biti metropolsko područje većih gradova (Zagreb, Rijeka, Sarajevo, Detroit).

Što je regija razvijenija, njena privredna struktura je bogatija. Ako je uz to i mala, u apsolutnom smislu, postoji potreba da veći dio svojih usluga i roba plasira na drugim područjima. Obrnuto je ako je regija ili zemlja veća: veći dio proizvodnje plasira na domaćem tržištu. Veća i razvijenija zemlja izvozi će u apsolutnom iznosu veliku količinu robe i usluga, i to do razmjera da dominira svjetskim tržištem, a da to u razmjeru prema ukupnoj vlastitoj proizvodnji ne čini veliki udio. Povezano s tim, kao mjerilo uključenosti zemlje, republike ili regije u svjetsku ili međuregionalnu razmjenu, koristi se indeks (postotak) ukupnog izvoza robe i usluga u odnosu na vlastiti stvoreni društveni proizvod. Ukupni izvoz u razvijenim manjim evropskim zemljama danas iznosi u prosjeku 38%, a u nekima i do 70%. U većim evropskim zemljama on iznosi u prosjeku 15% a u nekima doseže čitavih 30% (SR Njemačka).

Ako se vrlo ovlaš, uz velike aproksimacije, uzme takav indeks za međusobnu razmjenu pojedinačne republike prema ostaloj Jugoslaviji i inozemstvu, onda on iznosi ne manje od 50%, a doseže i do preko 65% u odnosu na društveni proizvod. U taj postotak je uključen i izvoz, koji u njemu sudjeluje do jedne trećine. Usporede li se ti postoci, svojevrsni indeksi odnosno koeficijenti, s navedenim relacijama evropskih zemalja, nikako se ne bi moglo reći da oni ne odgovaraju uobičajenim veličinama čak vrlo razvijenih privreda evropskih zemalja, koje inače konvergiraju prema jedinstvenom evropskom tržištu. Slični odnosi su utvrđeni i za metropolska područja u Sjedinjenim Američkim Državama.

S obzirom na veličinu »indeksa razmjene« među republičkim privredama moglo bi se zaključiti, pored ostalog, da svim republičkim privredama sasvim odgovara »meko« jugoslavensko tržište i da im je ono pogodnije od svjetskog tržišta. Možemo, dapače, očekivati da će nova ekonomska politika deregulacije i antiinflacijski program savezne vlade relativno smanjiti međurepubličku razmjenu. To će, međutim, biti pokazatelj uspješnijeg razvoja, a nikako »cijepanja« jugoslavenskog tržišta kao negativnog fenomena.

Međutim, iz statističkih podataka u razdoblju od 1968. do 1987. godine uočava se povremeno smanjenje razmjene među republikama odnosno smanjenje rasta razmjene, i to u godinama intenzivnog zaduživanja u inozemstvu, kao i u godinama platnobilančne krize. Razlog tome je pojačan uvoz na bazi zaduženja u inozemstvu, što je, teoretski gledano, smanjilo međuregionalni multiplikator razmjene odnosno multiplikator induciranog rasta na bazi međusobne agregatne potražnje pojedinih republika. To je dalo sliku relativnog smanjenja razmjene među njihovim privredama. Sličan fenomen može se uočiti u vrijeme platnobilančne krize, kada se izvoz iz republika, putem ekonomske politike, usmjeravao na vanjsko tržište, umjesto na domaće, kako bi se postigli pozitivni efekti na platnu bilancu zemlje. To je, međutim, rezultat svjesne federalne politike, a tek zatim iz nje izvedene lokalne i republičke.

Povezano s opsegom tokova robe i usluga među republičkim privredama jest pitanje njihova salda. Taj saldo je postao povod mnogih, po našem mišljenju,

pogrešnih interpretacija. Osnovna je interpretacija da republika koja ima pozitivan saldo isporuka u odnosu na neku drugu ili sve ostale zajedno, njih »eksploatira«, jer im više prodaje nego što od njih kupuje roba i usluga.

U pravilu, međutim, može se zamijetiti da tzv. razvijenije republike u odnosu na manje razvijene imaju pozitivan saldo razmjene, što znači da im više prodaju nego što od njih kupuju. Tako Hrvatska ima negativan saldo razmjene samo sa Slovenijom i Vojvodinom, i to u cijelom promatranom razdoblju, dok sa svim ostalim republikama ima pozitivan saldo razmjene. Slovenija pak sa svim republikama i pokrajinama ima pozitivan saldo, a samo u nekim godinama s Vojvodinom ima negativan saldo. Nerazvijene republike imaju negativan saldo razmjene sa svakom razvijenijom republikom, ali pozitivan saldo sa još nerazvijenijom republikom odnosno pokrajinom. Temeljno pitanje ovdje nije »eksploatacija«, iako »mekoća« tržišta za razvijenije dijelove zemlje ima važnu ulogu u ovim kretanjima, već je osnovno pitanje financiranja toga salda odnosno načina na koji se salda izravnavaju u financijskoj sferi. Odgovor na to pitanje ćemo samo naznačiti, a on ide u slijedećim pravcima:

— robni tokovi su pokriveni financijskim tokovima putem odliva financijskih sredstava iz onih republika čiji je ukupni saldo robe i usluga pozitivan u odnosu na ostale republike i pokrajine, samo u slučaju da se ti tokovi nisu drukčije »izravnali« preko računa, koji registrira robne i financijske tokove svih republika s inozemstvom; narudžbe federacije od republičkih privreda za potrebe vojske, diplomacije i drugo, dodatan su element za mogućnost toga izravnanja;

— u slučaju da se tokovi robe i usluga ne izravnavaju na navedeni način, postoji neto odliv financijskih sredstava iz republika s pozitivnim robnim saldovom, i to uglavnom putem fonda za razvoj nerazvijenih republika i pokrajine Kosovo; u razvijenim tržišnim privredama taj transfer financijskih sredstava obavlja se putem bankarskih transakcija u obliku komercijalnih kredita, plasiranja kapitala putem instrumenata financijskog tržišta (dionice, vrijednosni papiri) itd.

Metodološki gledano, ti bi se tokovi mogli utvrditi i moglo bi se ustanoviti stvarno stanje salda, financijskog i robnog. Važno je pritom uočiti da pozitivni ili negativni saldo ima ekonomski smisao za jednu republiku samo u odnosu na sve republike zajedno, uključujući odnose s inozemstvom.

Ovdje nam nije namjera, niti je svrha ovog izlaganja utvrđivanje činjeničnog stanja. Namjera nam je da cjelovitije uputimo na dvojbenost i slabu osnovu teorija o »eksploataciji«, s jedne strane, te objektivnu uvjetovanost i međusobnu interesnu povezanost republičkih privreda, s druge strane. Temelj toj međupovezanosti i zajedničkom interesu je niska globalna efikasnost svake od tih privreda u odnosu na svjetsku privredu te prebacivanje dobrog dijela troškova vlastite proizvodnje na jedinstveno jugoslavensko tržište, što rezultira niskom globalnom produktivnošću cjelokupne privrede Jugoslavije u odnosu na evropsku.

Uvođenje novog privrednog sistema i unošenje konkurencije privreda razvijenih zemalja na jedinstveno jugoslavensko tržište može implicirati smanjenje ili bar zaustavljanje povećavanja koeficijenata međuzavisnosti republičkih privreda Jugoslavije, a da to bude »pozitivan razvojni trend«. No, to je dug razvojni proces,

u kojem će putem političkih procesa sve republičke privrede nastojati u ekonomski sistem putem instrumenata ekonomske politike ugraditi svoju neefikasnost.

5. *Zaključak.* Naša analiza je nedvojbeno pokazala da rasprava o »rascjepu« jedinstvenog tržišta ne može dati rezultate, ako se ne pođe od karaktera privrednog sistema, čijih se centralno-planskih recidiva zemlja u posljednjoj deceniji nikako nije uspjela osloboditi. Analizom realnih tokova robe i usluga utvrdili smo da se ne može govoriti o nekom »upornom« trendu rastakanja jedinstvenog jugoslavenskog tržišta; upravo suprotno: karakteristike privrede jugoslavenskih republika su takve, da je za njih jugoslavensko tržište »meko«, poput tržišta Sovjetskog Saveza, te da imaju jak razlog da to tržište putem političkog mehanizma podržavaju. Kvantitativno je to lako utvrditi, iako postoje povremena odstupanja od te pravilnosti. Ta odstupanja su uvjetovana platnobilančnim prilikama, koje se odlikuju fazom obilatog financiranja platnog deficita stranim kapitalom uz precijenjeni dinar te fazom platnobilančne krize, koja je uvjetovala administrativnu intervenciju s posljedicama »kidanja dugoročnih tehnoloških i tržišnih veza« čitavih privrednih grupacija unutar zemlje; temeljni je uzrok tome pak plansko-administrativni karakter privrede, a nikako republički centri moći; oni u toj situaciji imaju ulogu lokalnih plansko-administrativnih organa, i to je sve. Utvrdili smo da je jugoslavensko tržište jedinstveno, prije svega po sistemu međunarodnih ekonomskih odnosa, po centralnom bankarskom sistemu povezano s poslovnim bankarstvom te po fiskalnom sistemu i fiskalnoj politici u funkciji ekonomske stabilizacije. Jugoslavensko je tržište jedinstveno ako su ti financijski sistemi u okviru ukupnog privrednog sistema jedinstveno uređeni i ako funkcioniraju po principima tržišnih mehanizama. Ako je tome tako, odnosno ako tome *bude tako*, tek tada se može očekivati političko povjerenje u ekonomske funkcije federacije, uz tome odgovarajuću političku kontrolu. Tek takav ekonomski i politički sistem može uvjeriti širu javnost o velikim beneficijama i međuuvjetovanosti cjelokupne jugoslavenske privrede, analogno ili u sklopu zemalja evropskog tržišta.

Teze o međusobnoj eksploataciji republičkih privreda na bazi pozitivnih salda kretanja robe i usluga odbacili smo kao neosnovane s obzirom na njihova real-socijalistička teoretska polazišta. Ekonomski smisao tih salda može se utvrditi povezivanjem robnih i financijskih tokova odnosno utvrđivanjem načina »pokrivanja« negativnih robnih salda. Pored toga nije relevantan saldo samo među dvjema republikama, on se analitički može »zatvoriti« ukupnim tokovima među svim republikama i s inozemstvom. Tu naravno postoje metodološko-statistički problemi specifične naravi.

Utvrdili smo da je teza o nacionalnim ekonomijama na razini republika ishitrena te da one u stvari imaju regionalni karakter odnosno »regionalnu razinu«, ako se u definiciji jedinstvenog tržišta pođe od financijske sfere.

Ako taj sistem funkcionira kao osnovni »valorizacijski mehanizam« i ako je u »tržišnoj ravnoteži« s realnom ekonomskom sferom, on »proizvodi« parametre vrednovanja (cjenovne) na takav način da akteri u procesu ekonomskog odlučivanja o razvoju i potrošnji ne mogu prebacivati troškove svoga razvoja na tržišnu okolinu, odnosno druge republičke privrede.

Osnovni zadatak države, prije svega federalnog centra, jest da takve uvjete osigura. Problem političkog povjerenja u taj centar svodi se na njegovu sposobnost (nesposobnost) da te uvjete osigura odnosno na njegovu mogućnost da eliminiira centralno-planske karakteristike u navedenim segmentima privrednog sistema.

U tim uvjetima republike utvrđuju svoje diferencirane razvojne preferencije i ostvaruju ih pomoću vlastitih instrumenata ekonomske politike ili u kombinaciji sa savezima. U većini oblasti realnog ekonomskog procesa, osobito u onima koje su relevantne s dugoročnog gledišta, republičke ekonomske politike i sistem planiranja su autonomni i republike u tome posjeduju odnosno trebaju posjedovati ekonomski suverenitet. U sferi institucionalnih osnova i neophodne odgovarajuće politike u funkcioniranju otvorenog jedinstvenog jugoslavenskog tržišta one svoju ekonomsku suverenost ostvaruju zajednički s ostalim republikama, analogno zemljama Evropske ekonomske zajednice, čije tržište putem sfere monetarnog i fiskalnog sistema konvergira jedinstvenosti.

IZVORI

1. M. Grubišić, *Medurepublički promet robe i usluga od 1968. do 1987. godine, dokumentacija EI — Zagreb, 1990.*
2. A. Raynauld, Kanadska federacija, *Kulturni radnik, god. XLII, br. 3.*
3. I. Bičanić, *Jedinstvo jugoslavenskog gospodarstva, Kulturni radnik, god. XLII, br. 3.*
4. S. Zdunić, M. Crkvenac, *Sistem planiranja u uvjetima tržišne privrede i političkog federalizma, u zborniku Problemi privrednog razvoja i privrednog sistema Jugoslavije, EI — Zagreb, 1989.*
5. S. Zdunić, *Makroekonomsko planiranje u uvjetima decentraliziranog sistema donošenja ekonomskih odluka, u: Problemi reforme privrednog sistema SFR Jugoslavije, Konzorcij ekonomskih instituta, Globus, Zagreb, 1989. str. 388—417.*
6. H. W. Richardson, *Regional Economics, Praeger Publishers, N. York-Washington, 1969., pogl. X.*
7. J. Burkett i B. Škegro: »Da li se dezintegriraju privrede socijalističkih republika i autonomnih pokrajina?«, *Ekonomski pregled 38, br. 9—10, Zagreb, 1987.*

Stjepan Zdunić

REPUBLIC ECONOMIES AND THE UNIQUE YUGOSLAV MARKET

Summary

This article examines the controversial thesis that separate national economies within the borders of the individual republics have come into being as a result of the Constitution of 1974. This thesis is opposed by a thesis on regional economies. The unique Yugoslav market is then discussed from the perspective of the economic system's particular character in connection with the system's financial sphere and the efficiency of the economy as a whole.

The circulation of commodities and services in their connection with financial circulation is then discussed leading to an estimation of interconnections, on the basis of interest, between the economies of the republics and their role in the development of an efficient economy in the republics and in Yugoslavia.